

Erfaringer med multimodal tekstproduktion i indskolingen

MERETE BREINHOLT MIKKELSEN,
LÆRER PÅ VILDBJERG SKOLE OG
LÆSEVEJLEDERSTUDERENDE HOS VIA UC

I mit bachelorprojekt fra 2013 ”Børns multimodale tekstverden som potentiale i indskolingen” undersøgte jeg, hvordan man som dansklærer i indskolingen kunne være med til at kvalificere elevernes multimodale læse- og skrivefærdigheder gennem elevproduktioner i form af stopmotion-film. Projektet pegede på, at eleverne allerede inden forløbet intuitivt havde mange multimodale færdigheder, som det ville være udbytterigt at integrere og forbedre i selve undervisningen. Yderligere var det tydeligt, at den multimodale tekstproduktion havde et stort læringspotentiale, idet den både kunne motivere og engagere eleverne til at blive aktive deltagere, men også skabe de nødvendige rammer for refleksion og stimulere dem til at tænke over seerens opfattelse af filmen.

Jeg vil i denne artikel uddybe de didaktiske overvejelser, jeg har gjort mig som dansklærer før, under og efter mit arbejde med denne procesorienterede undervisning, samt analysere på udvalgte iagttagelser omkring den metakognition, som fremgår af mine egne samtaler med eleverne samt samtaler eleverne imellem.

At arbejde med stopmotion i en 2. klasse

Når man arbejder med multimodale tekstproduktioner, er det vigtigt, at man som underviser på forhånd har gjort sig tanker omkring sine valg af modaliteter og deres affordans, samt hvilke medier man ønsker at gøre brug af. Jeg har haft gode erfaringer med at arbejde med filmproduktion på 2. årgang ved at inddrage genren stopmotion. Mit valg af modaliteter i et sådant forløb består af ord (skrift), billede og lyd (speak og musik), samtidig med at mit valg af medier er computer og kamera. Her er hver udtryksform valgt ud fra det, de bedst kan, idet lyden og talen kan fortælle noget til verden, mens billederne viser verden.

Stopmotion er en taknemmelig genre at arbejde med på de yngste klassetrin, da den ikke kræver de store tekniske færdigheder og derved har et passende teknisk niveau til en elev i 2. klasse. Stopmotion-film består af en masse enkeltstående billeder, der tages med kamera og herefter afspilles efter hinanden. Processen går ud på at rykke de udvalgte genstande og figurer lidt ad gangen og derved tage et nyt billede efter hver bevægelse. I mit forløb har jeg udvalgt disse genstande til at være figurer bygget i LEGO. Når eleverne afspiller

billederne efter hinanden, ser det således ud, som om LEGO-figurerne bevæger sig af sig selv, som var det en optaget film. Hertil gør jeg brug af redigeringsprogrammet Photo Story, der særligt egner sig til at sammensætte billeder til en video og således er ideel i arbejdet med stopmotion. Ved at arbejde med filmproduktion i programmet Photo Story i indskolingen er det for læreren muligt at integrere og kvalificere elevernes multimodale skrive- og læsefærdigheder i undervisningen, da det netop på de yngste klassetrin er en fordel at skulle fortælle i billeder og speak i stedet for at kæmpe med bogstaverne, da det således frigør flere kræfter til at koncentrere sig om selve fortællingen og tillæringen af de færdigheder, som eleverne har brug for i et multimodalt kommunikationssamfund. (Würtz, 2010, s.3)

De får således fokus på, hvordan et multimodalt univers kan skabes via billeder og lyd, samtidig med at der er mulighed for at tale om filmens klipning, tempo, billedbeskæring og rytme.

Hvor det for mange lærere er en tillært færdighed at færdes i det audiovisuelle, så optræder vores elever i dag mere hjemmевante i det digitale og multimodale univers. Dette skyldes, at de langt inden skolealderen har stiftet bekendtskab med det multimodale tekstlandskab (Fast, 2009, s. 43). I metaforisk forstand er der tale om, at børn hver især har en literacy-rygsæk, som de bærer rundt på allerede fra fødslen. Undervejs i deres opvækst fyldes denne rygsæk med et stort repertoire af fortællinger, sange, billeder, film og ord, som de er blevet præsenteret for gennem tiden. Til at aktivere denne baggrundsviden, så eleverne åbner op for deres multimodale literacy-rygsæk, kan man med fordel opstarte sit forløb med at se og analysere en animationsfilm, inden man selv begynder at producere film. På denne måde giver det eleverne mulighed for at sætte ord på hvilke følelser, en film fremkalder, samtidig med at man øger elevernes bevidsthed omkring films virkemidler. De får

således fokus på, hvordan et multimodalt univers kan skabes via billeder og lyd, samtidig med at der er mulighed for at tale om filmens klipning, tempo, billedbeskæring og rytme. Det kan være en fordel at udvælge en film til sit analysearbejde, som man sammen med eleverne kan perspektivere tilbage til, når de selv skal i gang med at producere. I og med jeg gennem brugen af LEGO vælger at arbejde med stopmotion i 3D, er det oplagt for mig at vælge en film i stil med Pingu, Bjergkøbing Grandprix eller Walter og Trofast, da dette er stopmotion-film lavet med dukker. Ønsker man derimod at producere stopmotion-film i 2D, vil en film som Cirkeline være mere oplagt, da disse film er skabt med flade og plane figurer.

Den narrative fortælling og den æstetiske proces

I et forløb med filmproduktion er det vigtigt for mig at skabe tid og rum til både at have fokus på den æstetiske og kreative proces såvel som den narrative fortælling. Dette gør jeg ved, at vi i undervisningen først koncentrerer os om filmens handlingsforløb for derefter at arbejde med det æstetiske i form af billedernes baggrund, kulisser og figurer. I skabelsen af selve fortællingen inddrages den for eleverne velkendte handlingsbro, hvor de ved brug af storyboards arbejder med filmens start-midte-slut. Her vil der i høj grad være plads til elevernes frie og kreative skrivning. Da jeg dog i dette forløb ikke har fokus på den skriftlige fortælling, men på en filmisk fremstilling, har jeg stor fokus på, at elevernes storyboards er realistiske i forhold til den efterfølgende praktiske proces, hvor eleverne skal kunne omsætte det skrevne til et billedforløb. Det er derfor en god idé at tænke i små koncentrerede handlingsforløb, da der skal mange billeder til at skabe en stopmotion-film på bare få sekunder. For mange dygtige skrivere var dette en stor udfordring, da deres storyboards bar præg af mange detaljer, som jeg normalt ville rose dem for i deres skriftlige fortællinger, men som i produktioner med stopmotion ville være svære at udføre i praksis samt alt for tidskrævende. Ved at indgå i dialog med eleverne omkring disse udfordringer tillærer de sig en begyndende modalitetskompetence, så de bedre kan forstå de enkelte modaliteters affordans og brugen af dem i samspil med hinanden.

Da selve fortællingen var på plads, kunne vi nu koncentrere os om den kreative proces, hvor eleverne ved hjælp af LEGO kunne skabe deres egne universer ved at bygge enkle kulisser og figurer. Samtidig fik de til opgave at tegne en baggrund på et A3-ark, som skulle være en gennemgående baggrund til alle scener. Her kan man med fordel arbejde tværfagligt med billedkunst for således at skabe opmærksomhed på baggrundenes farver og samspil med historiens handling. For at kunne forstå det multimodale udtryk er det ikke kun vigtigt, at man forstår den enkelte udtryksform, men også de forskellige udtryksformer i et samlet udtryk – det multimodale. Ved at sammensætte elevernes tekster og billeder hypotaktisk bliver billedet en illustration af teksten, eller teksten bliver en forklaring og uddybning af billedet. Dette kaldes for en *integreret multimodalitet*, da hvert tegn bidrager til det fælles budskab (Würtz, 2008, s. 8-9). For mange grupper var denne kombinationsmulighed et valg, de foretog intuitivt. Et valg, som jeg på dette klassetrin fandt passende, da vi tidligere i arbejdet med billedbøger havde arbejdet med billedernes forstærkning af det skrevne. Set i bakspejlet ærgrer det mig, at jeg ikke udfordrede nogle af eleverne til at arbejde med en *kontrapunktisk multimodalitet*, hvor billedet modsiger teksten og omvendt, da vi på denne måde kunne have talt om modaliteternes samspil med hinanden på et højere niveau.

Elevernes tekniske kendskab var højt, men det var først med hjælp fra deres klassekammerater, at de fik tillært færdigheder som at dreje og tilpasse billedet.

Når stillbilleder bliver levende

I stopmotion er billedet altså et materiale, der formes allerede inden det tages med digital-kameraet. Når billederne tages, er det nødvendigt at medtænke filmens tempo og billedbeskæring, da det har stor indflydelse på det færdige resultat. Jo mindre bevægelse, der er imellem billederne, der tages, jo bedre bliver effekten med

stopmotion, da figurerne får en mere flydende bevægelse. Billedet komponeres derefter som en billedsekvens i Photo Story, hvor flere grupper gjorde brug af redigering som strategi. Særligt i en af grupperne var eleverne utilfredse med nogle af deres billeder, da de ikke havde været omhyggelige nok med digitalkameraet, hvilket resulterede i, at enkelte billeder fremstod skæve i forhold til resten. De opnåede derfor ikke at få den fulde stopmotion-magi. Gruppen diskuterede længe frem og tilbage, om de skulle tage nye billeder at supplere med, men dette ville kræve, at de skulle finde både digitalkamera, baggrundsbilleder og figurerne frem igen. Samtidig skulle kameraet stilles i den præcise rette vinkel som tidligere for at få den korrekte stopmotion-effekt. Teknisk set kunne man have forhindret denne fejl ved at sætte kameraerne på et stabilt underlag vha. malertape, så de enkelte billeder havde fået den samme billedbeskæring. Gennem interaktion med de andre grupper fandt de dog hurtigt ud af, at de jo bare kunne redigere i billedet. Det var tydeligt at se, at elevernes tekniske kendskab var højt, men det var først med hjælp fra deres klassekammerater, at de fik tillært færdigheder som at dreje og tilpasse billedet til de øvrige sekvenser.

Da det kom til billedsekvensernes rækkefølge, kunne man i gruppen se, at det visuelle udtryk var særdeles vigtigt for eleverne. Dette høres tydeligt i følgende lærer-elev-samtale: (E = elev, L = lærer)

- E1: Nej, det der billede skal ikke være der!
E2: Jo, det skal komme, inden bæverne tager til fødselsdag.
L: Hvorfor synes du ikke, at billedet skal være på den her plads?
E1: Der er jo ikke nogen kurv!
L: En kurv? Skal der være det?
E1: Ja! På de andre billeder er der en kurv med mad, som bæverne tager med, når de går over broen for at komme til fødselsdag. Se?!
E2: Nåh ja! Det her billede skal være i starten.

Ved at indsætte billedet uden kurven mellem en række andre billeder, som alle indeholdt en picnic-kurv, ville eleverne ikke opnå samme kontinuerlige billedstrøm, og det ville ændre historiens visuelle budskab. Eleverne er altså bevidste om måden, seeren læser rækkefølgen af billederne på, og de viser

derfor en bevidsthed om, at det er deres opgave som producenter at tænke på, hvordan seeren vil forstå filmen.

Også filmens længde var af stor betydning for eleverne. De havde på forhånd fået fortalt, at filmen kun måtte vare få minutter, da billedredigeringen i Photo Story er en langvarig og ensformig proces, der kræver, at hvert enkelt billede skal redigeres. Gruppen fik derfor til opgave at reducere antallet af billeder for at højne filmens kvalitet frem for kvantiteten af de medtagne billeder. Igen viste gruppen stor bevidsthed omkring deres rolle som formidlere af et visuelt budskab.

- L: Kan I slette nogle af billederne ved den lange gåtur?
E1: Øh... nej, det synes jeg ikke.
E2: Det synes jeg heller ikke!
L: Hvorfor ikke?
E1: Vi kan jo ikke slette billederne, hvor de skal gå over søen.
E2: Nej, det kan vi ikke.
E3: Og vi kan heller ikke slette billederne ved skoven.
L: Er der en grund til, at de både skal igennem en skov og en sø?
E2: Jamen... Det er, fordi at de skal besøge nogen, der bor meget langt væk, og så tager det jo lang tid, inden de er der.
L: Nå ja, det kan jeg godt se.

De var bevidste om lydens velegnethed i forhold til at styrke indlevelsen af oplæsningen og effektlydene.

Ved at eleverne bruger mange billeder til at fortælle seeren, at deres hovedperson skal besøge nogen, der bor meget langt væk, forsøger de at formidle historiens gennemførelse i realtid. Som lærer ville man med fordel kunne gå i dialog med eleverne, om der var andre muligheder at vise dette på. Her kunne man fx udnytte lyden ved at indføre en fortæller i historien, der kan speake, at vi nu befinder os længere fremme i historiens fortælling, eller ved at skrive en titel på et af billederne midt i filmen med skriften "en halv time senere". På denne måde

udvides elevernes evne til at sammenlæse modaliteterne.

Lyden som parafraserende virkemiddel

Når hele billedsiden er lavet og tilrettelagt, kan man dernæst koncentrere sig om lydsiden. De færdigredigerede billedsekvenser fungerer som elevernes manuskript, som skal hjælpe dem til at huske fortællingen, når de skal speake historien. Derved er det ikke en nødvendighed at skrive et manuskript på forhånd. Da jeg dog ofte finder, at et godt forarbejde og strukturering af gruppemedlemmernes rollefordeling er med til at forbedre samarbejdet mellem eleverne og højne deres produktivitet i undervisningssituationen, kan man med fordel lade dem skrive et manuskript alligevel. Man skal dog være opmærksom på, at manuskriptet kan blive en forhindring for mundtligheden i fortællingen, da prosodien i en oplæst tekst har risiko for at virke ensformig og følelsesløs. Denne bekymring blev dog gjort til skamme, da jeg i et af mine produktionsforløb overværede en samtale mellem tre elever angående én af gruppemedlemmernes stemmeføring.

- E1: Er I klar. Så starter jeg optageren...sssh... nu!
E2: ÅHHH nej, vi har glemt, at vi skal til fødselsdag!
E3: STOP!!! Det er jo ikke det, du skal sige!
E2: Hvad? Jo, det er det da.
E3: Nej, du skal jo sige: Åhhh nej, vi har **jo** glemt, at vi skal til fødselsdag (med tryk på jo).
E1: Ja, det er rigtigt, og det skal være sådan mere: AHHHH NEEEEJ.
E2: Okay, jeg skal nok prøve.
E1: Jeg starter optageren igen... sssshh. Nu!

Selvom gruppen ikke tidligere havde arbejdet med indspilning af lyd, var det tydeligt, at de var bevidste om lydens velegnethed i forhold til at styrke indlevelsen af oplæsningen og effektlydene. Dette ses især, da én af eleverne retter på betoningen i replikken.

Samtidig var det tydeligt, at gruppen hurtigt mestrede de basale færdigheder ved indspilning af speak i programmet. Hver replik blev indtalt omhyggeligt med forskellig stemmeføring for således

at afprøve, hvilke betoning der virkede bedst i forhold til historiens fortælling. Deres strategi var igen at afprøve og lytte sig frem til de forskellige musikstykker, så de hurtigt og nemt kunne eksperimentere sig frem til de rette indspilninger.

Hvor reallyd og effektlyd er med til at gøre billederne levende, er baggrundsmusikken med til at skabe filmens stemning. Noget, jeg fandt særligt interessant i elevernes diskussioner omkring baggrundsmusikken, var deres argumenter for de valgte musikstykker.

- E1: Den her skal vi bruge. Det er rigtig festmusik! (siger hun og danser lidt).
- E2: Nej, den kan vi kun bruge til sidst, når der er fødselsdagsfest.
- E3: Hvad så med den her? (Eleven starter Beethovens Nocturne i D-mol).
- E1: Ja, den vil være rigtig god at bruge, når de går gennem skoven.
- L: Hvorfor synes du, den musik passer godt lige der?
- E1: Jo, fordi det er sådan lidt roligt og...
- E3: ... og lidt uhyggeligt også.
- E1: Men uden at man bliver bange. Ja, den er god!

Ud fra ovenstående observation ser vi, at eleverne vælger musikstykker, der passer til handlingens historie. Lyden bruges derved som et parafraserende virkemiddel til at understøtte filmens handling. Det endte dog med, at eleverne valgte flere musikstykker til den to minutter lange film. Dette store "overforbrug" af virkemidler har jeg ofte set i de lidt større klasser i forbindelse med elevprodukter i PowerPoint, hvor en overflod af effekter og lyde ofte overskygger det egentlige budskab, da eleverne ikke er kritiske i forhold til effekternes understøttelse af det egentlige budskab. De kan derfor virke forstyrrende i stedet for meningsskabende. Det visuelle udtryk betyder derved rigtig meget, idet man visuelt kan fortælle læseren, hvad der er vigtigst at lægge mærke til, og hvad der er underordnet. Derfor er det vigtigt, at eleverne tillærer sig en vis modalitetskompetence, så de bedre kan til- og fravælge passende modaliteter til at kommunikere med.

At lære i fællesskab

Alt i alt har eleverne i 2. klasse demonstreret stor viden om betydningen af motivvalg, samspillet mellem udtryksformerne, viden om filmiske virkemidler m.v. Ud fra ovenstående elevsamtaler og observationer er det fremgået, at eleverne har udvalgt og forkastet billeder, indspillet lyd og tekst, samt ændret på positionerne i filmen. De har således kombineret et betydningsindhold ud fra et bevidst og til tider intuitivt samspil mellem modaliteterne.

Ser jeg nærmere på lærerens rolle i dette forløb med Photo Story, har der særligt været tale om en vekslen mellem en lærerstyret undervisning og en ikke-styret, men eksperimenterende og procesorienteret undervisning, hvor eleverne selv sætter reglerne for deres samarbejde. Dette har været med til at bidrage til skabelsen af en læringskultur, hvor videndeling mellem eleverne samt mellem lærer og elev bliver en integreret del af undervisningen og skolekulturen (Würtz, 2010, s. 4).

Referencer

- Fast, C. (2009). *Literacy – i familie, børnehave og skole*. KLIM, Læsevejlederen, 1. udgave.
- Würtz, M. (2008). *Kan man skrive sig til multimodal læsning?* UCN. Hentet på: <http://docplayer.dk/55211-Kan-man-skrive-sig-til-multimodal-laesning.html>
- Würtz, M. (2008). *Multimodal literacitet – Læse- og skrivekompetencer i forhold til digitale tekster*. Hentet på <http://docplayer.dk/177281-Multimodal-literacitet-laese-og-skrivekompetencer-i-forhold-til-digitale-tekster.html>
- Würtz, M. (2010). "Børns multimodale tekstverden som potentiale i undervisningen." *Viden om Læsning* Nationalt Videncenter for Læsning.